

УДК 341.1

Яковлев В.В.

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри державно-

правових дисциплін

та міжнародного права

ХНПУ ім. Г.С. Сковороди

Вплив принципів міжнародного економічного права на встановлення правових режимів зовнішньоекономічної діяльності

Анотація

Наукова стаття присвячена питанню визначення ролі принципів міжнародного економічного права у встановленні правових режимів господарської діяльності іноземних юридичних і фізичних осіб на території України. Аналізується співвідношення спеціальних принципів міжнародного економічного права і правових режимів, передбачених законодавством України про зовнішньоекономічну діяльність.

Ключові слова: міжнародне економічне право, принцип, зовнішньоекономічна діяльність, режим найбільшого сприяння, національний режим, преференційний режим.

Аннотация

Научная статья посвящена вопросу определения роли принципов международного экономического права в установлении правовых режимов хозяйственной деятельности иностранных юридических и физических лиц на территории Украины. Анализируется соотношение специальных принципов международного экономического права и правовых режимов, предусмотренных законодательством Украины о внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: международное экономическое право, принцип, внешнеэкономическая деятельность, режим наибольшего благоприятствования, национальный режим, преференциальный режим.

Annotation

The article is devoted to a definition of the International Economic Law principles' role in an establishment of legal regimes of foreign legal and individual persons' economic activity on the territory of Ukraine. The correlation of the International Economic Law special principles and the legal regimes provided by the foreign economic activity legislation of Ukraine is analyzed.

Keywords: the International Economic Law, a principle, a foreign economic activity, a most favoured nation regime, a national regime, a preferential regime.

На сучасному етапі розвитку української держави та суспільства сфера зовнішньоекономічних відносин не лише залишається однією з найважливіших сфер суспільного й державного життя, а й знаходиться під постійним впливом економічних, політичних, соціальних чинників, які вирізняються своєю новизною та всеосяжністю і торкаються як публічних, так і приватних аспектів зазначеної сфери відносин. Виходячи з цього, перед юридичною наукою постає завдання щодо постійного аналізу відповідних змін у структурі та змісті суспільних відносин у зовнішньоекономічній сфері та підготовки сучасних теорій та концепцій, на яких має бути побудоване законодавство, що регулює відносини у згаданій сфері.

У рамках теми, що розглядається, пропонується виходити з наступних позицій.

По-перше, підтримуючи точку зору ряду відомих фахівців [1, с.16; 2, с.19; 3, с.37], міжнародне економічне право слід визначати як галузь міжнародного публічного права – сукупність міжнародно-правових принципів і норм, які регулюють міжнародні економічні відносини між державами, між державами та міжнародними організаціями, між міжнародними організаціями. Отже, є підстави стверджувати, що принципи міжнародного економічного права – це основні, універсальні й загальновизнані правила поведінки суб'єктів міжнародного економічного права. Зазначу, що традиційно система принципів міжнародного економічного права складається із загальних та спеціальних принципів. До загальних відносяться принципи, що є основними у системі міжнародного публічного права. Спеціальними визнаються принципи, які властиві саме міжнародному економічному праву і відображають специфіку міжнародно-правового регулювання системи міжнародних економічних відносин.

По-друге, наша держава на сьогоднішній день є активним учасником міжнародного економічного співробітництва, стороною великої кількості багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів економічного характеру, учасником ряду міжнародних організацій, що здійснюють діяльність у економічній сфері, а тому не можна недооцінювати постійно зростаючий вплив норм і принципів міжнародного економічного права на розвиток сфери зовнішньоекономічних відносин публічного та приватного характеру в

Україні, а вітчизняним фахівцям-юристам слід приділяти більше уваги вивченню особливостей такого впливу, визначенню його меж тощо.

По-третє, під приватними відносинами у зовнішньоекономічній сфері пропонується розуміти відносини, які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи та які виникають у процесі зовнішньоекономічної діяльності, урегульованій Господарським кодексом України [4] та Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. (далі – Закон) [5]. Саме ці відносини забезпечують міжнародний обмін різного роду ресурсами, становлять основу міжнародного економічного співробітництва і розвитку.

По-четверте, приватні зовнішньоекономічні відносини на території держави реалізуються у рамках певних внутрішньодержавних правових режимів, які, на мій погляд, не слід ані протиставляти, ані отожднювати зі спеціальними принципами міжнародного економічного права, незважаючи на те, що вони мають майже однакові назви. Слід цілком погодитися з Г.М. Вельяміновим, який стверджує, що «...у правовому розумінні режим – комплекс правовідносин, заснований на відповідному правовому принципі (нормах)» [3, с. 104]. Цікавою видається позиція В.М. Шумілова стосовно природи деяких принципів міжнародного економічного права (найбільш сприятливої нації, національного режиму, преференційного режиму та ін.). Вчений доходить висновку, що дані принципи не є правовими принципами у традиційному розумінні, а є правовим методом, техніко-правовим інструментарієм, чи «стандартами» – способами організації відносин [1, с. 167]. Сприймаючи дану позицію, хоча зазначити, що правовий режим, по суті, є формою втілення ідеї/ідей, які закладені у той чи інший принцип міжнародного економічного права. Принцип окреслює межі правового режиму, визначає мету його встановлення і засоби досягнення цієї мети. Конкретний зміст того чи іншого правового режиму та спосіб організації комплексу правовідносин визначаються державою через своє внутрішнє законодавство.

Слід відзначити, що, виступаючи суб'єктом міжнародного економічного права, будь-яка держава, у тому числі Україна, має визнавати та дотримувати принципів міжнародного економічного права, закріплених у міжнародних актах і конкретизованих міжна-

родними договорами, укладеними державою. Отже, основним правилом стосовно приватних відносин у зовнішньоекономічній сфері України має бути те, що внутрішній правовий режим, у якому реалізуються ці відносини, повинен відповідати як загальним принципам міжнародного економічного права так і спеціальним, зокрема таким як: економічної недискримінації, найбільшого сприяння, встановлення національного режиму, преференційності.

Аналізуючи статті 2, 7 та Розділ III Закону, слід сказати, що даний нормативно-правовий акт визначає принципи зовнішньоекономічної діяльності та правові режими, які встановлюються на території України для іноземних суб'єктів господарської діяльності, у цілому сприймаючи й відтворюючи зміст принципів міжнародного економічного права. Проте, деякі положення Закону слід визнати такими, що не у повній мірі відповідають загальновизнаному змістові окремих спеціальних принципів міжнародного економічного права, або мають з ними певні суперечності.

По-перше, визначаючи зміст національного режиму, стаття 7 Закону вказує, що іноземним суб'єктам господарської діяльності у рамках цього режиму надається обсяг прав та обов'язків не менший, ніж є у суб'єктів господарської діяльності України. Крім того, Закон веде мову про встановлення такого режиму лише відносно тих суб'єктів, які здійснюють діяльність щодо інвестування на території України, а також щодо експортно-імпортних операцій іноземних суб'єктів тих країн, які входять разом з Україною до економічних союзів. Вважаю, що у такій редакції дана норма Закону певною мірою суперечить принципам національного режиму та економічної недискримінації, оскільки іноземному суб'єкту господарської діяльності може бути наданий обсяг прав рівний з правами національних суб'єктів, а обсяг обов'язків – більший ніж у національних суб'єктів. У такому разі є підстави говорити про економічну дискримінацію іноземних суб'єктів, яка проявляється ще й у тому, що відповідно до ст. 7 Закону національний режим надається не усім іноземним суб'єктам господарської діяльності, а лише обмеженому колу таких суб'єктів. На мою думку, слід виходити з позиції, що принцип національного режиму передбачає надання усім без виключення іноземним суб'єктам господарювання рівного за обсягом з національними суб'єктами кола прав та обов'язків у сфері господарської діяльності.

По-друге, практичне застосування режиму найбільшого сприяння для іноземних суб'єктів господарської діяльності часто пов'язано з порушенням принципу економічної недискримінації. Так, надання суб'єктам однієї держави найбільш сприятливих умов для здійснення господарської діяльності не означає автоматичного переходу на такі умови суб'єктів, які представляють інші держави, оскільки цей режим не є універсальним, тобто загальновизнаним і загальнообов'язковим. Він застосовується на підставі конкретних, як правило двосторонніх, міжнародних договорів у тій чи іншій сфері економічної співпраці. Отже, суб'єкти господарської діяльності інших держав, яким надано, наприклад, національний режим, фактично опиняються у дискримінаційному становищі порівняно із суб'єктами першої держави, оскільки мають менший, порівняно з ними, обсяг прав, пільг і преференцій. Виходячи з цього, при формулюванні норми, яка визначає режим найбільшого сприяння, Закон мав би спиратися на позицію, що всі іноземні суб'єкти господарської діяльності, яким надано такий режим, отримують обсяг прав, пільг і преференцій, якими користується або буде користуватися іноземний суб'єкт господарювання не будь-якої держави, а тієї, яка має найбільш сприятливі умови здійснення господарської діяльності своїх суб'єктів на території України. Крім того, на мій погляд, не слід обмежувати застосування даного режиму лише сферою зовнішньої торгівлі, а поширити його на інші види зовнішньоекономічної діяльності.

По-третє, хочу відзначити, що вплив існуючого у міжнародному економічному праві принципу преференційності на регулювання приватних правовідносин у зовнішньоекономічній сфері проявляється через встановлення у Законі так званих спеціальних правових режимів зовнішньоекономічної діяльності: спеціальних економічних зон, митних союзів, інших режимів (статті 24 і 25 Закону). У цьому аспекті слід враховувати той факт, що спеціальний правовий режим є більш «глибоким» проявом режиму найбільшого сприяння і має застосовуватися як виключення з останнього лише у конкретних випадках по відношенню до країн, з якими доцільно встановити специфічні, розширені відносини в економічній сфері. Не слід також забувати, що саме спеціальний (преференційний) режим є найбільш дискримінаційним для іноземних суб'єктів тих країн, щодо яких встановлені інші правові режими господарської діяльності на території України.

Підводячи підсумок, зазначу, що подальший науковий аналіз спеціальних принципів міжнародного економічного права та їх впливу на розвиток приватних правовідносин у зовнішньоекономічній сфері надасть змогу сформулювати концепцію правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, побудовану з урахуванням сучасних тенденцій розвитку міжнародного економічного співробітництва, активним і рівноправним учасником якого має стати наша держава.

Література:

1. Шумилов В.М. Международное экономическое право / В.М. Шумилов. - Изд. 3-е, перераб. и доп. – Ростов н/Д.: Феникс, 2003. – 512 с.
2. Міжнародне економічне право: підручник / В. Опришко, А. Коста, К. Квінтано [та ін.]; за наук. ред. В. Опришка. – К.: КНЕУ, 2006. – 496 с.
3. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс: академ. курс. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 496 с.
4. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.